

Skämthistoria om en dörr hallänning.	s. 31.
Väktföljden på 1870-80-talen.	s. 31.
Om lian.	s. 33-39
" stallen.	s. 40-41.
Åkerbruksredskapen, vagnar m. m.	s. 42-60.
"Studeris."	s. 43.
Oxarna.	s. 44
Hästen.	s. 45.
Ramsa.	s. 64.

ACC. N:R **M. 10535** : /.

Jordbruksmetoder och utsäden.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Å lantmäterikontoret i Malmö finnes det över Oxie och Skytts häradar lantmäterihandlingar från 1660-61 i vilka det omtalas att byajorden låg i tre gårdar med var sitt utsäde ut-satt i skäppar för varje n:r. Se vidare sidan 50 i S.H. första uppl. Om Västra Alstad der jordens godhet beskrives sålunda "Tre dings Träde mull leher jords skoog till skiorsla och Brännemark Nödtorftigds."

"Skytts härad"
av L.H.

Som här af synes brukades jorden på 1660 talet i Skytts härad i treskiftesbruk med ett skifte som årligen låg i fälasbete och ett skifte i råg eller vinterutsäde och ett i korn och havre. Detta brukningssätt som nog varat i århundraden ja årtusende och kanske ändå längre. Det heter sålunda i en lantmäterihandling år 1721 om n:r 8, 12, 13, 15 Fru Alstad "Åkern är i 3 wånger belägen som kallas Höge wången, wästan wången og norrewång af hwilka 2 årligen såss og den 3:je skiftas ligger i hwgl till creaturs mulbete - - - Flera omständigheter finnes intet om föreskrifne hemman at upteckna, utan åker og äng äro i fullkomligt bruk. og stå intet at förbättra eller uthwidga, mer än som i understående Calaution infördt äro."

Som av ovanstående synas ansågs ju jorden redan på 1720 talet vara så pass odlad och god så att inga förbättringar kunde

ACC. N:R **M. 10535: 2.**

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

göres innom Fru Alstad socken. Liknande omtalas från alla sok-
nar i häradets gamla kartahandlingar.

Hur pass odlad jorden var på 1720 talet är ju ej godt att
veta, men att det ^(ej) var så värst mycket är ju nog tydligt ty så sent
som levande i min ungdom omtalade att det och det fältet låg i
fällasmark (fäladsmark) och översållad med stora stenar "tjörne"
och hasselbuskar der det nu är den bästa åkerjorden ja t.o.m.
sydväst och väster om nuvarande Alstadsgården låg i de dagar i
fälad och fårabete och det s.k. fårahörehuset är nerrivet för
blott 30 år sedan och fårahörens son har jag talat med många
gångar.

I Fru Alstads kyrkobok omtalas en hel del ödeshemman under
åren 1709 -19. Att det i de tider var så mycken oodlad jord är
ju ej att undra på ty det var ju ej så lätt att med den tidens
åkerbruksredskap uppbruka jorden var ju ej så lätt ty de gingo
ju mycket tungt och fodrade därför en ganska stor dragstyrka vil-
ket ej alla kunde åstadkomma.

Efter enskiftet lades jorden i flera skiften och det dröj-
de ej länge för än den brukades i sju skiften, av vilka blott
ett årligen låg i träde. På efterhösten när sädesstubben var av-
betat uppkördes den lätt med plog vilket kallades att "skre" den
fick sedan ligga ojemnad under vintern för att frysa och myllas.

Under Luciedag och juldagarne skulle man ju giva noga akt

Karl Westberg

ACC. N:R **M. 10535:3.**

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

ty derav kunde man förutse kommande väderlek. Om det t.ex. kom rimfrost före jul så skulle ett välkommet regn komma lika många dagar för jul nästkommande år. Ordstävet säger vidare "Luselånge natt, får do stobben en hatt (rimfrost på sädesstubben) so tar vintern fatt." eller "där Andreas lägger sin hatt (om det snöar Andreasdagen) der ligger den till froenatt." Drypa taken hvidatisdag -tisdagen efter fastlagssönda - bler det löv och gräs till valborgsmässodag. Snöade det den 13 februari -Agabus- ansåg man att vintern "agerti" och blir långvarig men blev det rusk och blitt väder kunde man vänta på vintern och tidig vår. Petter Katthed" -den 22 februari - var en märkelsedag ty var det blitt då sade man att Petter Katt "spände sina klövar i vattnet och kastade en varm sten deri och sedan så töade det lika mycket underifrån som ovan. Var det deremot vinter och snö den dagen kunde det hända att det varade till Froedagen.

Om skatan som började bygga sitt bo själva juladagen byggde högt uppe i toppen av träden väntadesväntade han en våt och droppig sommar, men byggde han nere bland grenarna ville han ha va skygge för det starka solskenet han väntade.

Mars månad var ju en bemärkelsemånad ty den förste mars så skulle alla gamla "kärningar ud o gå mars" och blev det då först i månaden solikt och vackert sades det att nu kommer Thor me sitt länge -röde-skägg o locker små barnen udom vägg." Man kunde då

sist i månaden vänta böst och fult väder och därför sades det "Sien kommer Göja me sin slyja och kör små barn lant ingom veja-vägga" Skiner solen klart Josefsdagen den 19 mars vardet det ett fruktbart år.

Lärkan började ju att sjunga i mars månad och så långt före froedag hon sjungit så långt efter skulle hon tiga. Vipan kommer ju ibland först i månaden och börjar skrika sitt tjuvi, tjuvi (=tjuven, tjuven) men det skulle hon inte göra ty därför blir vår herre arg och låter henne undergå en eftervinter knäpp som ibland är så svår att de svälta ihjäl och dö tjogvis. Denna vinterknäpp som är mer eller mindre skarp kallas för "vinefnyssan".

Den vandrande gesällen sade ju också "nu sjunger lärkan, nu säljer man rocken o sypper opp" Som vinterfnyssan sedan kom och han frös beklagade han sig och sade den fulen di kallar för lärkan kan man inte rätta sig efter nej tacka vill jag då Göken gal ty då å de hus unger vär buske." Göken kom ju i början av maj men gol ej förr än om ett par veckor då det blev riktigt vackert väder.

När man var kommen in i April och solen sken varmt och den lille kungsfågeln med sitt blissade huvud var återkommen och under glatt kvitter undersökte träd och buskar. Ja han är icke ens rädd för att ute i det fria flyga ner och sätta sig på ens huvud

ACC. NR **M. 10535:5**

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

eller finger ifall man står orörlig vilket han gjort flera gånger på mig. Sitt namn förvärvade denna lilla fågel med att flyga högst upp till himlen av alla Sveriges fåglar på så vis att han satte sig på örnen rygg och då han inte kunde flyga högre, flög han upp över örnen och så blev han kung bland fåglarne i Sverige. Se vidare härom i Skytts härads 3 uppl. om fåglarne.

När denna märkeliga fågel kommit började också bonden känna en viss längtan att komma ut på åkern och börja vårbruket. Ingen ville bli den siste, men jorden skulle likväl vara så pass upptorkad så den redde sig väl utan att klibba ty var den ej tjenlig blev det en tistel för varje hästfjät som jorden ältades med.

Äntligen var jorden så upptorkad att vårbruket utan olägenhet kunde börja men innan dess skulle det iakttagas vissa försiktigheter. Så t.ex. skulle åkerbruksredskapen förspännas såsom jag berättat här förut af av Per Persson Fru Alstad.

Det första man hade att göra var att igenplöja alla vattefårar samt sedan överharva skrenaden så att vintervätskan kunde bibehållas och ej torkan slog i jorden. När detta var färdigt började man att plöja till ärter vilket ej gjorde något om jorden än var litet fuktig. De såddes i plöjnaden och harvades ner. Man borde likväl ej företaga sådden sådden i Stenbockens eller i skorpionens tecken ty då blevo ärtorna hårdkokta så de gingo

ACC. N:R M. 10535:6.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

ej sönder. Såddes de deremot under Vattumannens eller fiskarnas tecken (när månen löper genom fiskaren) ty då blevo de lättkokta och goda åtminstone om koktes i mjukt vatten. Sådades de i när blev det rikligt med kärna men var det i ny så bara växte och blommade de hela sommaren utan att sätta frukt.

Havren såddes när körsbärsträden blommade eller också när "havrevippen" (ärlorna) kommo. Man var i allmänhet rädd för att så för tidigt så att sädesbrodden skulle kunna skadas av ishelgones innerdag mellan den 10-11 maj.

Kornets såningstid var inne då päronträdet stod i blom och den dag man började att så korn skulle man hava äggakaka till midnatten.

Havren utsåddes på den harvade skrenaden och drövs ner med årder samt tillharvades sedan så det blev fint. Kornsådden var mera noga då gjordes det mera vid jorden ty den skulle då först tväras med årder och tillharvas varvid man måste löpa vart annat drag med harven om jorden var jämn annars skulle man gå upp förbacka och köra i spring med harven nedför backe. Sedan nu jorden legat och draget minst en åtta dagar utsåddes kornet för hand som alltid i gamla dagar och drövs sedan ner med små jämna fåror med ardret. Lades ej fårorna lika och jämbreda sades det att man "ming-fårade" eller "en-fårade" vilket var dåligt arbete.

ACC. NR M.10535:7

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

När jorden var tvärad måste det först uppköras såfårar till såningsmannens s.k. såkast annars sådde han efter ryarna som voro åtta steg breda till två såkast. Säden togs i en avlång s.k. "sälöv" som var gjord av långhalm och pileträdsspånor med brädebotten. Denna korg hängdes över axlarna i sårимmen och såningsmannen sådde nu ut säden med dels ena handen då han till varje sida framåt utkastade i genast välspredda handfulla säd på samma gång han trampade fram foten vid de skilda sidorna. Skulle större fält såss utsåddes säden med båda händerna i takt med var sin fot vilket skulle gå i en jämn gång från ena ändan till den andra. Såningsmannen började i Jesu namn tidigt på morgonen ibland redan före fyra att utså vad som skulle nerplöjas för dagen. På de flesta ställen sådde bonden själv sin säd och drängarne plöjde och harvade ner densamma.

Så snart man sått vad man för den gången skulle så skulle sålöven läggas inne på det sådda med botten uppåt och der oman på en jordklas ej sten. Hans Andersson säger att hans fader också hade denna seden så den var ju allmän i gamla tider.

Potatisen sattes när det andra var tillsådd och den borde sättas under nedandet och medan månen löp i tvillingarnes stjärnbild ty då blev det mest med rotknölar. I allmänhet skulle alla växter som man önskade rotens utbildning planteras i nedandet och den man önskade ovanjords växt planteras eller såss under nyet.

ACC. N:R M. 10535:8.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Den dag man fick tillsådd skulle det vankas såkakor till "lillemidda". De voro bakade av ägg, potatis och vetemjöl och mjölk på "stenkagepannejärnet". Sedan man så fick "stened agera" (plockat sten) och tromlat, vilket i allmänhet ej blev förrän säden var uppkommen, skulle man hava riktigt sågille.

Sågillet bestod av fisk och gröt och när man ätit sig riktigt mätt så skulle man sova s.k. "vårdyngs" (i Skånska folkminnen står att det skall sovas efter såkakorna vilket är fel tryckt ty sågillet var ej den dagen) hela eftermiddagen och var fri från allt arbete undantagandes passa kreaturen. Var det ej så man kunde få "gravafisk från egna torv - eller mergelgravar fick man köpt långefisk med senap, smördippa och potatis. Männen som tillagt vårbruket fick naturligtvis också brännvin men ej så de blevo rusiga.

Sedan nu allting var undanstökat med sånaden började man önska sig "gröevär" så att all äring skulle kunna bli god. Man tog därför tydor av varjehanda till ex. "April snö fåra jö". Ej gödning utan det betyder ett gott år så att fåren derav bli feta. April varm och torr och maj våt och kall fyller bondens lada all." Även sades det om ru (råg) harven rök (i september) och kornharven dröp (i maj) då blev grödan som allra bäst. Den första maj skulle rågen vara så hög så att den "dolde" en kråka då blev det ett gott år. Och om Erik gav ax gav Olof kaka eller om

ACC. N:R **M. 10535:9.**

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

man midsommardagen kunde plocka mogna jordbär fick man äta ny rågkaka Olsmässodagen.

Trefaldighetsdagen -höga söndagen- kunde man se hur sommaren blev. Var det vackert solsken och lugnt blev det en varm och torr sommar. Omväxlade deremot regn och solsken blev det ett gott grödaår.

Sommararbetet Så snart våren var avslutad börjades ju sommararbetet. Det första var ju då att få uppränsat alla diken på trädesskiftet innan jorden blev allt för torr och hård. Den uppränsade jorden utjämnades på åkern med en s.k. mullsloff dragen av två hästar. Man dröjde likväl i det längsta med upptagningen av trädessäker ty derpå skulle ju både får, svin och gäss hava sin föda under försommaren under tiden man lagade husen och tog torv för vinterbehovet. Så snart dessa arbeten voro undanstökade sattes den stora trädplögen med sina många dragare i gång på trädessäker och ju torrare man fick den upp i solhettan till torkning ju bättre. Sedan hon harvats och tvärats med årder och åter harvats samt vältats åktes det gödsel på densamma i juli månad med s.k. "gompakärror". Gödseln nerplöjdes dag efter dag som den utåktes samt harvades och vältades varefter den låg orörd under hösten.

Så snart hösten var överstånden började man att plöja trädan för rågsådden vilken utsåddes på den jämnharvade jorden och

sedan nerharvades. Rågen skulle sås mellan den 7 - 17 september eller när Fröja kastade ut sina spinntrådar^{x)} från himmelen i form av spindelväv. Den som ej då fick avsådd sin råg ansågs för att vara en "bag asare" och eftermiddesgubbe och "begrinades" mycket. Det ansågs som ett gott tecken om "ruharfven rög" betydde att jorden var torr. Deremot var det lika bra om vårharven "dröp" (blev våt någon gång.)_x) (Kallades Fröas hårlockar)

Så snart rågen var tillharvad skulle å alla nödiga ställen uppköras s.k. vattenfåror varest dagsvattnet under vintern skulle kunna avrinna. Dessa fåror uppkördes med ett vanligt årder å vars huvud man satt en riskväst på tvären före årets öron vilken skulle jemna ut vattenfårans kanter så den ej blev högre än jorden. Efteråt måste man ju ut med skyffel och rävså så att man kunde få upprepatsat alla vattenfårors korsningar ty detta var en mycket viktig sak i gamla dagar med vattenfårorna. Var råg och vetefälten mycket klasiga måste dessa sönderslås med tråköllor.

Sedan stubbåkrarna voro vederbörligen avbetade så att inte mera återstod för kreaturen började höstplöjningen som kallades för att "skre".

Sädesodlingen är ju mycket gammal i Sverige. f.d. Riksantikvarien Oscar Montelius har genom fynd av en stenålders handkvarn i en 4,500 årig forngrav i Östergötland konstaterat att det redan då var lantbruk derstädes. Skytts härad har tydligen mycket ti-

ACC. N:R M. 10535: //

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

digare varit odlad än Östergötland.

De älsta sädesslagen som odlades är också kända tack vare en dansk folkskollärarens uppmärksamhet. Han obs. nemligen några avtryck på stenålders gravkärlen och botanisterna hava tydligen konstaterat att det är avtryck av sädeskorn. Tydligen hava de hoppat från den i samma hydda malande kvinnan till den som krukmakar fabriserande lerkärl och fastnat på ytan och i godset samt senare blivit brända och lemnat tydligt märke. Dessa älsta avtrycken äro av hirs sexradigt korn, och vete. Havren kom senare men odlades redan under bronsåldern men rågen kom ej hit förr än under järnåldern. Åkerärtor voro redan i odling under vikingatiden ty arkeologen har funnit att bröd bakat av tallbark och grovmalna åkerärtor och som härstammar från vikingatiden. Det finnes nu på S.H.M. i Stockholm. Det finnes intet tvivel om attⁱ Skytts härad varit odlad säd av alla slag förr än i mellersta Sverige.

Såmaskiner kommo senare i bruk, derav först frösåningsmaskinen, varav de första på 1880 talet ryllades på en bör, men drogs likväl ut av en häst. Senare blevo de tvåhjuliga. Redan i slutet av 1880 talet började det bland storbönderna att så säden med bredsåningsmaskiner. De allmännaste voro Hassle bösarps bredsåningsmaskin vilken hade största förtroendet och är här och var ännu kvar till frösåningen.

Radsåningsmaskinerna kom först i allmänt bruk på början

ACC. N:R M. 10535:2.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

av 1900 talet. Den första gång jag såg en sådan var år 1881 då de körde och sådde med en sådan på Gamla Lindholmen. De voro inte mindre än fyra man. En körde hästarna två gingo och styrde var sin halva och en eftersåg billarne.

Far tyckte det var ett förfärligt bog med en sådan maskin. Då breddsåningsmaskinerna började att komma ut gjorde de bönder som inte hade sådan mycket narr åt dem som köpt men de hoppade själva efter om några år.

Höstarbetet.

Sådant vädret var froedag(25/3) ansågs hösten bliva och därför var man glad om det ändock var något solsken åtminstone på förmiddagen.

Under sommaren undrades det ju också hurudan hösten skulle bli och det gavs ju noga akt på alla gamla tecken t.ex. om det regnade midsommardagen varade det i fyra veckor och om det var på sjušovaredagen regnade det i sju veckor i sträck. Fruntimmersveckan sist i juli hade man ej håller någon tillit för ty de voro ju alltid benägna för att fälla sina tårar för ingenting den ende det sattes hopp till var Klara om hon kom med vackert väder blev det så under fjorton dagar. Om Sara sades det: "Sara den rara fäller tårar så klara." Allra värst var det om Margareta började att vätta ty då sades det: "Magritta pissar i nödderne

so der blir ingen kärna" i dom." Derför gåtan: "Ja gick på en vej o hitta en ting hadde ja sitt de hade ja ente tad de men ja så de inte derfor to ja de." Uttydning: "Ja gick på en skovsti o de va ju ingen vej ja hitte en holtenborre (kärnlös svart nöt) o hadde ja sett add nydden va holtom hadde ja inte tad den."

Handskäran har ju varit det äldsta höstarbetshandvärktyget. Man finner t.ex. flera sådana i jorden här på orterna från såväl sten som bronsåldern. Här i Skåne har ju likväl ej funnits mera än själva skäran ty dess skaft har ju varit förruttnat. Handskäran var nog under hela sten, brons och järnåldern det enda sädskärningsverktyget och har fortlevat in till närmaste tid så att jag talat med personer vilka i sin ungdom begagnat sådana av järn naturligtvis - till att skära raps med. Då sjungs också en rapsevisa. Omtalas längre fram.

"Ledonen" var ju en viktig uppfinning mot handskäran men den är ju ett intet mot nutidens självbindare, eller det nyaste hugg och sädtröskande maskin på samma gång. En god ledon skulle hava vissa särskilda mått till varje person. Så t.ex. skulle dess båda leknagga hava ett mellanrum av egarens axelbredd och från nedersta knaggen till lien skulle ej vara sig längre eller kortare än då egaren satte lien under armen så skulle han kunna hålla ordendligt på högra leknaggen. Dessutom fick lean ej vare sig stå över eller under sig och med en viss lutning svänga sig mot

jorden, så att den ej "dippade me snuden" eller pekade uppåt.

De s.k. "bölane" vilka begagnades vid vårsädeshuggningen fingo ej vara sig för kånga eller korta. På liaskaftets framsida var det spikat ett par läderhölser vari strykspånen sattes. I lieskaftet fanns ofta en liten låda med lock vari var något smör att stryka på strykspånen och derefter krossad flis som ströcks på spånen med fällkniven som bars i en lomma. Dessutom hade man vädjesten med sig ut vid huggesti ty man kunde och fick ej lov att springa hem och slipa under huggetiden.

Klöverhösten var ju den första för året och verkställdes så snart de vörömi blom. Så snart de voro något torra måste de tjock "maorna" vändas med tjuvor och om ett par dagar sammankastas i strängar och sedan "hypes" i små runda s.k. "hypor" av vilka det blev ett stort lass av en 8-10 stycken som först inåktes sedan de stått en tid.

Råghösten var inne när rågen började at ljusna vilket eftersågs noga, men det kom aldrig ifråga att den huggs förr än den var riktigt fullmatad och mogen. De gamla resonerade som så om de högg den för fort blev det bara skal och ingen kärna. För att prova när den var mogen tog mannen av sin hatt och gick in bland rågen och slog hatten som han höll fast med högra handen rundt bland rågen. Händet då att han fick tre hälst sju kärnor i hatten då var det tid att dagen efter "ta ruen av". Man

ACC. N:R M. 10535:15.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

fick nämligen ej säga hugga ru ty det var skadligt för nästa års-
gröda

Den 29 är St. Olof eller Olof den helige, vilken är ett
bekant skånskt offerhelgon, med sin yxa med vilken mycken vid-
skepelse bedrivits. St. Olof medför också å runstaven en sädes-
skära och nu är det tid att börja rågskärningen för att sedan
ånyo försöka svänga "slavolen och plejeln" så att rågkärnorna
kunna "stejta ikring".

Men innan man återtager sädesskärningen och tröskningen på-
minnas vi utav St. Olof om en offerfäst i den s.k. olskrogen el-
ler veckan före St. Olofs dagen, så att vi ej komma att svälta
då. För att undvika detta måste ett lam helst "värlom" slaktas
till rågskörden. Vilket också allmänt var brukligt när rågen på
1880 talet höggs för hand. Då vankades det alltid lamsoppa till
middagen, långfisk till midnatt och risgröt till kväll. De som
blott voro med på råghöstarbetet förtjänade därför ej höstegille
utan då måste de ytterligare vara med på två dagars vårsädshäst-
arbete.

I olsmässekrogen hade alla ont om säd men om de då till
råghösten årligen offrade ett lam så hölls all nöd borta, men
man borde därför ej fästa och göra gille under denna tiden. Ett
gammalt rim som jag i ungdomen hörde utav de gamla lydde:

ACC. NR M. 10535: 1/6.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

"Krogemässe Ole tänkte mi gäste,
Man ju släjtade en masse (ett bagglam)
O hindrade honom att tasse." (traska =gå)

Ett gammalt rim varom de påminnas att riktigt efterse vad
som finns lyder:

"Kom med din råg!
Kom sädeslåren sen ihåg
Gläd dig, når du får såden vägt
o ser att du har mycket mer."

berättad av Nils Hansson, Fru Alstad, 80 år gammal.

Råghösten var ju den viktigaste av all höst i gamla dagar
ty rågen skulle ju vara till dagligt bröd man hörde därför ofta
de gamla säga att de var ju gudskelov väl att "ruen" blev väl-
bärjad. Råghösten var ju för övrigt en riktig högtidsdag i gamla
dagar och alla tjenare gladde sig till den dagen ty utom att man
levde mycket gott var det ju också den största mängd av höste-
folk på den dagen för året. År 1910 intalade jag åt Archive Kom-
mission der Kais. Akademie der Wissenschaften i Wien en gramofon-
skiva på bygghemål om råghöst förr och nu den lydde:

"Nu e de inte nåd o höste ru forr nu jorr ju sjelfbindern
allt arbejed, ett helt anned va de forr 25 år sien forr do skul-
le ju ruen hugges me le o do hadde man ju osse helt gille. Etter
att daen ingen (forud) ha boded en hel del qvingor o manna ti

ACC. NR M. 10535:17.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

ad ta ov ruen. Tilie om marnen so slivede drängen o mannarne sine leor. Tösen hadde daen forud släjtet ett lom som skulle varre ti middessoppa. Sien di hadde et davre, som besto ov grovt brö o syltemilk, sil o pantoflor och bagetter sued milk o brö, so skulle di börja o pjette ru. Do di kom ud po rusticked so börjede stost drängen o hugga långs ad ena sian inmen rusticked o där etter skulle ståttösen o ståstpogen taopp vär sin nej o binga men den andra snode bån av ruviskan som las frå ti bån. Bag etter po ett vist hæl hugg daläjaerne som hadde sina kvingor o andra ti opptaere etter si. O bag etter kom far säl o poganne forr ad dra sammen och sætta i lass. O den største pogen kom assenes med ~~den lejden me~~ ^{store høste} thors månads ölet ti dricka. Do de ble lillemidda so kom gräbban me en sejted smörmad me poläjd ko- eller fåramilks- ost eller om di hade släjtet bi en stor bid hanningskage po vär mad o di som ville ha en brännevinstumlere so hadde osse gräbban brännevinsflaskan me si. Do de sien ble midda so sto lommessoppan me goe monkabida i po de långa bored i stuan o sien di do et o viled si litt o drocked kaffe so gick di ud o arbejede igen ti middaften så va bored duked me långefisk o sinnopssås o råskaleda pantofler, Do man so fick et igen so va de ti o hogge ti kväll o do hadde fruentimren kocht en mied go milkerisengröd, me smörholla o södmilk yi åds den o etter all den många goe maden o de styva arbejed sov man mied godt."

Som synes var det ju också en riktig högtidsdag då man "to

ACC. NR M. 10535:18.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

ruen ov" som de hette för övrigt kallades det också att "pjetta ru" vilket betydde att man hugg den till sädesstycket och ej ut som vid vårsädeslugget. Till råghösten voro ju också alla klädda som till fäst med rentvättade kläder och kvinnorna hade stora vackra förkläden samt bindeärmar på armarne.

Korn och havre mejades vilket betydde att man hade en s.k. böle på leskaftet som lade säden vackert ut i jemn och vacker mo. Sedan de torkat ett par dagar kommo kvinnorna med sina "rivor" (rävsor) för att uppneja och binda vårsäden. Det sades också att de skulle rulla upp säden, men man fick vist inte lov att i bokstaflig mening rylla upp utan man skulle vackert uppneja säden med räfsan och ena foten så att ej neken rullades rundt mer än en gång då den var stor nog varefter den bands med råghalmband om det var korn och korthavre annars kunde ju långhavre vara bra att binda med. Den bundna vårsäden uppsattes i långa skyla liksom råg och vete till torkning så att nekarne stodo par om par med korslagda toppar men tät sammansatta så att de ej skulle falla ikull för en liten stormpust.

Ärtor och vickor huggs med en smal lie. Det sades då på spe att man skulle hugga dem "me pin po en svingel". Sedan de voro huggna och något torkade vändes de på mo och sedan de voro åkfärdiga kastades de i sträng varav de lassades på vagnar och inåktes.

ACC. N:R M.10535:19.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Huggningen var ett ganska ansträngande arbete i de tider all säd huggs för hand. Förhuggaren var alltid störstdrängen på gården och sedan de andra drängarna i tur och ordning varefter det kom husmännen och hantvärkarne samt sist ägaren själv. Förhuggaren skulle alltid vara ett litet stycke före de andra annars blev den ond och sade om de skulle "vuvta" (passa) honom för "fyle" eller de trodde han hade tjuvagods i "lomman". Dessutom skulle han ju vara så pass förståndig att han högg på rätt håll eftersom säden lutade så de ej kom att arbeta mera än nödigt var och kunde göra arbetet väl. Då liemännen kommo ut togo alla och strök sina liar i en klingande takt sedan var det att hugga moen tvärt över sädesstycket också i en jämn takt utan att vila eller se sig tillbaka. När det blev kväll skulle också liarne strykas med strykspånen innan de gingo hem och detta fick ej lov att glömmas ty annars var det ej som det borde vara. När det närmade sig mot slutet skulle det passas på att taka sökaren ett mystiskt väsen som säkert var Odins hundar och dessutom skulle några strå lemnas oskurna till norrskyttens häst, till den skulle också bindarne lemna något obundet på slutet.

När all säden var huggen för året tågade i äldre tider hela skaran sjungande hem med liarne på axeln så att de pekade rätt upp och in på bondgården och stälde sig i halvrundning omkring förstugutrappan. berättade Ola Trulsson, Fru Alstad, samt ströka

ACC. N:R M. 10535:20.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

sina liar i en klingande takt så att husmodern kom utspringande och frågade vad som var å färde. De svarade då att nu var all säden huggen och fingo de ej nu strax en "gibbenacke" så var li-orna skarpa och kålen skulle snart röcka med.

Lilla höstegillet serverades då med detsamma och bestod av en smörmat med ost och en kaffekopp eller toddiglas brännvin samt tors månads öl i den stora drickeskannan.

Bindningen av säden utfördes av tösor och husmanskvinnor allt efter som den torkade. Men sedan allt var hugget halp männen till dermed ehuru en del drängar ansåg det vara under sin värdighet att binda. På slutet av bindningen gick det i rasande fart för att man skulle komma först fram med sin mo och släppa att binda "stodderen" eller sista neken för året, ty den skulle det gå galet för. Han eller hon skulle nemligen komma att innan året hoppa över skaklarne, komma att få ett oäkta barn. En del vetenskapsmän skriver "stådaren" och översätter densamma med stackare, men det är alldeles fel ty det var i stället den som skulle äras och hava hedersplatsen och kallades ej "stodaren" utan "stoddarren" och var säkert ursprungligen en gammal hednisk gudakult som betydde den gudom som skulle välsigna årets gröda. Jag har en gång hört att den kallades vår "moer" och möjligen att det ursprungligen betydde Fröja och den mor som skulle giva ymnighet och välgång. Att man blivit något rädd för att binda

ACC. NR M. 10535: 2/.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

den samma har mycket säkert blivit inplantat med kristendomen liksom avsky från ätandet av hästkött. Sedan det väl var bundet första bandet om sista neken eller den s.k. "stodderren" hulpo alla med nöje till att binda var sitt band om densamma och den skulle minst hava tre band och i ännu levandes personers tid har den liksom alltid i gamla tider formats i form av en människa med armar, fötter, bål och huvud. Vid sammandragningen skulle den rida ovanpå traven eller hoven och vid inkörseln hölls den upp rätt i lasset samt uppsattes ridande på hannabjelken i logan.

Vid höstagillet skulle den sättas i högsätet eller förbordsbänken och bredvid satt den som för året bundit densamma. Denna bindare skulle ovillkorligen vara den första som hade rättighet att taga av höstagillesgröden. Man kan härav se stodderrens höghet ty det var ju hennes ställföreträdare som hade första rätten i gröten eller ymnigheten och äringen. Även skulle den in på högsätet julaftonen sade de gamla samt livgässen och hönsen hava av dess kärnor och strå av densamma skulle bindas om djur och fruktträd.

Allt eftersom säden bands samman drog den av husbonden och unga gossar eller flickor och uppsattes i "trava" (hofva) med tjugo eller trettio vid varje sida vilket också kallades ett lass. Dessa stodo i långskylar från söder till norr och de gamla voro mycket noga att de stodo i rak linje. I fall ej husbonden

hade tillfälle att sammandraga efter hands drogo alla bindarne utan vidare samman säden utåt kvällen ty det gick ej an att låta guds gåvan ligga och förspillas. Efter så sent arbete som utan något knot utfördes, vankades ju extra god förplägning efteråt. Ibland kunde de också vid så sent höstarbete få se spöke, se S. H. sidan 96 om rockhögsvären.

Efter bindningen skulle ju stubben rävsas och "vrasen" (=lös säd) samlas ihop vid varje hov. I äldre tidor måste detta utföras för hand senare med hästrävsor av olika förbättrade typer. Hästrävsor av bara trä sedan järnrävsor numera åker man på dem då man rävsar.

Nu var säden kommen så långt men det återstod då i äldre tider en sak som nu levande ej kan göra sig en föreställning om, men de gamla kunde omtala det. Prästen skulle ju hava sin tionde av allt och så måste det ju skickas bud efter honom att komma och räkna ty innan dess disponerade ej bonden sin egen säd och vågade ej åka in något. Innan den girige själasörjaren kom - en präst som var human kunde ju skicka sin dräng att räkna och då gick det ju fort - annars kunde flera vackra dagar förgå, men som girigbuk ville han själv räkna. Han räknade då till tio och drog en nek av hoven för varje tiotal. Dessa skulle nu först köras till prästegården, men var det blivit kivaktigt lassades des-

sa med sädestopparna utåt och roten in på s.k. gompakärror vilka skakade mycket och till en del släpades axen på vägen eller ock mot vägträden så att den mästa kärnan var avfallen då de kommo fram. Den tionde man skulle lämna till kyrkan behandlades mera hederligt och avlämnades i kyrkoladan. (Se i min Skytts härads bekr. om Nils Jeppsson i Domme)

Sedan så prästen fått sin beskärda del gick inåknigen i flyande fläng hela dagen och långt utåt natten tills allt var inhöstat så vida vädret fortfor att vara tjenligt.

I ladogolvet skulle man ju lägga alla rotändarna mot väggarna så att ej mössen så lätt kommo åt att äta kärnan ty säden sjönk ju alltid efteråt från väggen. Under tiden man avlassade säden skulle man ej prata eller skratta så kunde man vara förvisso säker att lokatten (ett mystiskt väsen) skyddade säden för att uppätas av mössen. Det var ett rim:

(gnafva i krid o ler

o ej i ruens kärna.

Man såg därför ofta att mössen gnagat i kritstenar långt in i lerväggarne der de sutto i lerstenarne) att läsa så gnagade mössen krita i väggens lersten. Lokatten var ju säkerligen också en gammal hednisk guddomlighet och hade ej alls med nissen, tomten eller husrået att beställa. Lokatten blev man ofta i ungdomen visad av de s.k. "pungtoskemannane" på så vis att de lade plejeln

ACC. N:R M. 10535:24.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

med dess hilla bak om huvudet och klände med "håmol" och "slavol" om öronen så att honolven och slavoln gingo ihop i yttersta ändan. Samtidigt frågades om man såg lokatten till vilket man med det samma svarade ja annars höll de ju på att med plejeln kramma sönder huvudet. De visade också en "harrans höns" uppe i ladogolvet på så vis att de togo en handflat om vart öra och lyfte en upp i vädret så man skulle kunna se den i sädesgolvet.

På logans ena hörn lades ett sned om det eh fick plats i golvet, det kallades "vi blir tvunna ti o leije en lopog ~~nei-~~
~~ven.~~"

1/10 loen

Stackläggningen var mera omständig ty der skulle ju säden läggas så att den var skyddad för väta under hela efterhösten och vinterns nederbörd. Det första man då hade att taga reda på var hur många trava säd det fanns som skulle ligga i stacken, ty en van stackläggare räknade då lätt ut hur många steg den skulle vara på varje håll. När detta var gjort lades det ju stackadös av gammal halm. Här börjades nu på mitten att sätta sädesnekarne och sedan lagades det ut till ytterkanterna med väl fyllning i mitten ty annars flöt stacken utåt. Den första tredjedelen av sädestravarna som skulle få plats i stacken lades med s.k. roten uppåt vänd det vill säga att den snedhet som uppstått i nekens rot skulle peka uppåt och derunder utvidgades stacken i omfånget så att det blev en buk på den. Då tredjedelen var i stacken skulle

ACC. N:R M. 10535:25

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

den fyllas väl invändigt även med nekar ty förut hade det varet blott med "vrasen" (det lösa sammanrättsade varav det blev mycket när säden högs med lie) för nu skulle ytternekarna vändas med snedet nedåtlutande och så blev stacken sammandragen allt mera till den var så "spiss" att ytternekarnes toppar lågo i kors då den var färdig att rygga. Sedan nekarne vänds skulle den jemt vara väl fylld och innanlavet läggas med sin rot jemt efter ytterlavets band ej vare sig längre eller kortare ut så kunde man vara säker på det ej ginge vatten i stacken ty då fingo alla ytternekarne en sluttande ställning med rotändan. För att skydda ärter, vickor och klöverstackar för vatten brukade man att lägga råghalm rundt om i stacken vart annat lav eller också efteråt täcka densamma med råghalm. När så stacken var färdigbyggd skulle den ju huggas med lie på det nedersta som var lagd över sig och rivas på det översta samt ryggas med halm och der överlades vackra långa välslodda halmband med i å stackens sidor hängande pileryggeträd. Ja så prydlig och vacker såg en sädesstack ut i gamla dagar i stället för våra nuvarande oryggade och oformliga stackar som blott har några dagars väntetid på att under ett skarpt sorl löpa genom ett tröskvärk som rensar och skiljer säd agnar och halm på var sitt håll. Att i gamla dagar få en stack så fin och vacker fodrades ju mycket arbete. Strax begagnade man ju en vanlig tre alnar järntjuva att sticka säden från från vagnen i stacken, men efter som den växte i höjden måste

ACC. N:R M. 10535:26.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

först mellan tjuvan med fem alnars stake och till sist "middaf-tanstjuvan" som var sju till åtta alnar lång begagnas och detta var ett ganska styft arbete ty i de tider bagagnades aldrig stackelav att sticka säden på.

Var vädret vackert gick det ju rast undan sedan man bara kom i lag med att åka in och den ena toften eller lotten blev "renraged" efter den andra och till sist var det ju bara det sista lasset kvar. Detta hade ju en särskild betydelse ty på det skulle alla som deltagit i höstarbetet åka på och dessutom skulle man hava alla höstverktygen med sig hem t.ex. tjuvor, river m. m. och hålla dem rätt upp i vädret och sjunga den gamla höstevisan för soen för vilket sista lasset kallades . Visan lydde:

Marken e mejed, o höed e hösted
Säen e i laderne, o höed står i stack,
o frukten ska plockes, o träed ska rystes,
o nu ager soen hem i aldra siste lass

Riv marken so lett

Riv den ej forr tätt.

Fyle o fattie ska osse varre mätta.

Så snart soen gick ing genom tofteporten var bondkvinnan till reds och läste porten ty då kunde hon vara säker på att under kommande år föddes det uteslutande horsfyll, "kviekalla" och "gimmerlom"; såvida hon yttrade önskningarna rätt medan hon stäng-

hombön

ACC. N:R M. 10535:27.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

de portarna. Svinen önskades deremot att bli mäst med ornagrisa så att det kunde bli feta jula galtar. Önske rimmet har jag tyvärr glömt.

Acplockerskornas tid var nu inne och dagen efter började alla husmänskvinnor att plocka ax på de ställen de varit och höstat. De gjorde ej som under krigstiden stadsborna foro ut på vims egor de tyckte och snattade plockesäd till kaffesurrogat. De gamla husmänskvinnorna plockade axen för att begagna kärnan till bröd, gröt och svinfoder.

Höstegilled. var ju det som väntades efter det ansträngande höstarbetet. För att förtjena höstegillet skulle man hava varit och hulptit till med höstearbetet minst två dagar utom råghösten. Till höstegilled skulle rummet i gamla dagar klädas på väggarna med all markens gröda utav alla slags säd, klöver, gräs, potatis, rovor, grönsaker m.m. samt allt hösteverktyg såsom liar, tjuva, räfsa o.s.v. och som ovan nämts skulle också stoddaren in på högsätet. Att det varit brukligt att kläda på detta vis har ännu tvänne levandes personer sitt i sin ungdom och var för sig berättat lika. Det ena stället som berättats av B.Holmberg i Fru Alstad var i Gyllegård och det andra som berättas av fars gamle soldat Dahlström i västra Alstad var å Marieholms gård der det var klädd i vagnsporten och måltiden avåts derstädes. Det första de fingo derstädes var en stor sigtad smörmat överlagd

med ost och med en aptitare. Senare på eftermiddagen serverades långefisk, senapssås och potatis samt efteråt "söddergröd." Efter måltiden inbars det hemlagad "pungs" i stora bålar varav de uppöste med en s.k. förläggskedar i sina koppar. Under tiden fortgick naturligtvis dansen efter de gamla byaspelemännens fejlör och klarinetter. En del spelade kort, knack och tolfmannatolftva, kasin m.m. Utåt natten fingo alla återigen en stor smörmat med ost eller "ryllepyllse" (fårakorv) pålägg. Höstefolkens småbarn blevo lika förplägade och det blevo de även under höstdagarne vilket ej medräknades vid uppgörelsen ty det ansågs som regel att de skulle hava mat så snart höstfolket ätit. Höstegillesmaten var sådan på alla gårdar i orten, men å de mindre fingos också kaffe och kakor samt torsmånadsöl och brännvin och fingo de ej pungs bjöds det i stället gammaldags romtoddi.

"Nöddedan" Höstegilleds eftermiddag voro tjänarne fria för arbetet och på eftermiddagen eller kvällen sedan det ätits hände det ibland att de blevo hågade att gå till krattmarken för att plocka nötter, men de kunde ibland bli tråkigt nog som det en gång blev för min morfars tjänare se sid. 93 i S.M. första uppl. då de kommo ut för den huvudlöse mannen.

Potatis och rotfrukterna upptogos för det mesta efter "höstegilled". Deras bästa upptagningstid var i nedandet ty då blevo de hållbarast. De förvarades liksom i nuvarande tid dels i källare dels i hög ute i det fria.

ACC. N:R M. 10535:29.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Skördemaskiner.

Då de första skördemaskinerna började att komma ut här på orten trodde ju knappast folken att de skulle bli till något med sådant hugge. Jag frågade en dräng, på slutet av 1880 talet hur den gick då de provade den på gården der han var. Han svarade "borre bossade". Vrasade samman i bunkar utan att avhugga riktigt. Samma förhållande var det när Per Hansson i Fru Alstad köpte den första slåttermaskinen i Fru Alstad år 1887. Skom. Anders Larsson, somvar här på höstarbete gjorde då mycken narr deråt.

Då den första självbindaren provades på ett lantbruksmöte i Trelleborg 1889 väckte det ju en mycket stor förundran om folk skulle kunna vara så dumma att tro att det gick att hugga och binda säden med detsamma innan den legat och torkat. Anders Larsson omtalade en höstedag 1889 att en i Klörup som köpte en sådan maskin använt garn för 16 kr. om dagen och sedan måste han skära upp all säden.

Hur det nu gick så dröjde det ej länge förr än var ende bonde skaffade sig självavläggare, men då blevo alla husmän rasande och sade att de skulle samlas nattetid och gå ut och slå dem sönder ty de fingo annars svälta ihjäl. Det dröjde likväl ej länge förrän ingen enda arbetarehustru ville gå och binda säd ty de var dertill för fina. Bonden måste således köpa självbindare.

ACC. N:R M. 10535:30.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Årets sädespriser förutses.

Den 28 september eller "Mickelafton" som den dagen kallades var en viktig bemärkelsedag för lantmännen ty den dagen kunde man få reda på sädespriserna under ett helt år. Det skulle nemligen givas noga akt på hur skarp vädret blåser vid dagens olika tider. En nabo som dog 1881 hade fört noga almanackanteckningar från 1830 talet till mitten av 1870 talet och för varje mickelsaftonantecknat vädret. Blåste det ringa på morgonen och skarpare uppåt dagen och bortåt eftermiddagen men lugnade sig mot kvällen så borde bönderna ej vara för brådstörtade att sälja sin säd ty den kom att stiga jemt och samt ända till slutet av året då den åter började att falla i pris.

De borde därför sälja den innan slutet av vintern. Blåste det deremot skarpt på morgonen och lugnare på eftermiddagen så borde de ju hava brått med att sälja sin säd.

Denna dag var det också tid att skörda äpplen och köksväxter m.m. Denna dag slutade ju också lillemiddan och kvinnorna började att sitta uppe och arbeta på kvällarna.

Kunna se om årets gröda ger något i skäppan.

Om på hösten de s.k. "brökorrrane" (små runda svampar) som växa i råg-vete-stubb och i potatisland i vilka det somliga år blott äro ett frö i varje o andra år deremot äro de fulla av små

ACC. N:R **M. 10535:3/.**

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

avlånga runda brödlignande frö något större än ett rapskorn. Kor-
jarne hava detta utseende $\frac{1}{2}$ storlek) äro de fullma-
tade kommer grödan att ränta bra i skäppan, men äro de tomma
eller bara ett frö i varge blir det skralt med kärnan.

En "Hallening hade varit nere i Skåne och pongtosked. Han
hade då stulit en hatt då han skulle gå hem igen måste han knep-
pa sina byxor. Som han satt der sade/hans kamrat. "De ä klar
skin måne" Som Hallingen var något döv svarade han:

"Kommer der en man frå Skåne"

"Nej de ä stjernklar natt"

"Frågar han etter sin hatt"

"a du ä en riktig tante"

"vill han ha sina vanta"

" a ti o skit"

"Kommer han hit"

Han upp o sprang det värsta han kunde med byxorna hängande
ner om asolled. Han hade nemligen "stolled en hatt och ett par
vantar då han var nere på söderlen och tröskade och nu så var
han kommen ända upp på Hallandsåsen.

Då det inåktes säd eller klöverhö och den ena lät en annan
taga tjuvan med sädesneken eller lös säd skulle den der ej höll
säkert bestå ett halft stop brännvin då det blev höstegille.

Växtföljd på orten var på 1870 - 80 talen. Efter träde,

ACC. N:R M. 10535:32.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

råg, korn. klöver (ett år sällan 2 år) korn, blndsäd och sist havre.

Med köpt utsäde börjades på 1890 talet av en och annan. .
Derför byttes det mellan bekanta eller släkt. De som bodde i söd-
ra delen av häradets mullgörd med de i norra delen boende på ler-
jord ty de sade att det var.

ACC. NR M. 10535:33.

Ledonen. *(liana)*

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

En stor omsorg lades vid att "ledonen" skulle vara bra i synnerhet utaf dem som ej hade så stora krppskrafter, men likväl skulle deltaga i sädeshuggningen på höstarne t.ex. hantverkarne vilka måste göra höstedagsärken för potatisjord och hästskjutsar till hemforsling av ellebrand, sand o.d. Anders Larsson i Fru Alstad som var en mycket god lieförare och hade vad man kallade ett lätt "hånelaf". omtalade för mig hur en god "ledon" skulle vara fabricerad.

Först och främst borde den vara gjord till den person som skulle begagna densamma ty dess mått skulle överensstämma med förarens kroppsstorlek. Så t.ex. skulle skaftet hava mot personen ifråga vissa mått. Mellan bägga leknaggarne skulle det vara samma bredd som personen var axelbred annars blev han trött i armarna. Då lien var påsatt så skulleyman sätta skaftet på jorden och då man då satte lians rygg under högra armens armhåla så skulle man kunna taga fatt och hålla om nedersta (hågra) leknaggen. Skaftet fick ej vara sig vara längre eller kortare ty då fick den huggande arbeta onödigt. Då så tog sade vidare A.L., lian i händerna så skulle lian vid sin balans då den lättats hölls mera peka uppåt än nedåt "med nosen". Den fick ej vare sig "droppa me nosen eller preja holl i skyarne."

ACC. N:R **M. 10535: 34.**

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Droppe(hängde nerför) så gick lian i jorden och blev slö och pekade den uppåt för mycket gick den upp över säden så att han lemnade kvar vilket de vana huggarne sade "ad han vill gå lunt om benen derför lämnar han di venorna". Då de så gick åter i sina moar (skär) - ty var och en skulle gå åter i sin mo- fick en nybörjare alltid höra ovannämnda ord med tillägg "ta di venor-na" (således tyskt ord).

Själva lieskaftet skulle vara svängd på ett visst sätt så att det föll väl till och något framåt böjd. Det gjordes för det mästa av asketräd, ty då kunde det vara rätt så klent och lätt men likväl styft ty det fick ej alls svikta ty då blev det onödig arbetskraft som skulle missbrukas. Leknaggarne gjordes hålst utav äpple och päronträd ty dessa trädslag voro ju både hårda och likväl hornmjuka att hålla på dessutom antaga de utav handgnidningen en vacker och glatt polityr. I äldre tid formades det yttre på knaggarne rätt så sexuellt nemligen i form av en penis med bart ollon i högsta spenning. Jag har som ung sett en dräng hava sådana, det var 1875. Han tjente far och far hade då "höstelav" (betyder att bönderna vid vissa arbeten "lade lav" och arbetade för varandra vilket el betalades med annat än återgällning i arbete), Denna dräng, som hette Nils men kallades "Nels klumpfod" skulle så en mycket vacker hösteday hjälpa morfars drängar att hugga korn. Han visade ju med sina leknagga att han

ACC. N:R M. 10535:35.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

hade högsta möjliga kraften och speningen i kroppen. (Bevisade det även på annat vis ty han tog störst tösen en kväll då hon kom dans ner i fårhuset så hon mot sin vilja blev mor och en ung gräbba på askemiddingen så att hon fick missfall³ men ingenting kunde göras i de dagar mot en sådan elak en barbar.) För att göra narr åt morfars drängar klädde han sig denna vackra soliga höstdag (sade man) i vinterkläder och vinteröverrock till ett narr för alla vägfärande som kommo åt Malmö-Ystads landsväg i Lilla Alstadsby strax invid nämnda väg. Han gick så klädd hela dagen med överrocken på med de andra drängarna gingo i bara skjortärmarna.

Som sagt det var ju nog någon särskild betydelse med den sorten av leknagga som jag också hört av gamla att de hade. Andra personer hade deremot leknaggarna i form i yttersta ändan av ett stutehorn. Men det kan ju nog hava haft samma betydelse ty ett gammalt ordstäv som sades när en äldre man gifte sig med en flera år yngre kvinna att det talades derom brukade kvinnorna svara "A si inte so de älste studarne har di stufveste hornen." Far hade ett vackert leskaft med sig från Simlinge då han flytte till Fru Alstad och det var här långt efter hans död men nu vet jag ej var det är möjligen jag skänkte det till Alnarps museum eller också det kom bort på annat vis.

Leknaggarne voro som vackra "studehorn" i spetsarne. Men

leknaggarne skulle också hava en viss form der man skulle hålla så att man ej fick blåsor i händerna. Under till skulle de därför ej vara runda utan liksom en mjuk rygg och i kanterna vid skaftet skulle de vara så pass utsvängda så att de ej bröt på händerna ty då fick man "huggeknuder i näfvarne liesom träskoknuder av opassliga träträsko." Vid leskaftets framsida påspikades ett par lär vari strykspånen stacks. När nu lian skulle påsättas så skulle den vara väl avvägd så att den ej vare sig stod över eller under sig ty hans pits skulle vara precis lika med lians egg invid "leläred" som provades mot en dörr, vid skaftet annars var det ej godt att hugga med densamma. Lien fästades med en s.k. lering eller kilades fast med tråkilar dock ibland med en skruv i leringen på skaftet på en gammal sexskillling som låg vid skaftet.

Nu var allt färdigt till att hugga klöver, hö, råg och ärtor, men vid korn- och havrehuggningen som kallades att "meja" skulle det också vara en s.k. "böle" på lieskaftet, nere vid läen. Bölen gjordes av en rak och två böjda pilträdshorn med en tvärså utav boke och påfästades med en s.k. böleskruv utan att tvärså gick ner i leskaftet med en tapp och i andra ändan uppemot leknaggen var det en klen mårna som gick genom bölens raka horn och ovanom sattes det en tråkila.

Strykspånen sandades flera gånger om dagen med finkrossad

ACC. N:R M. 10535:37

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

s.k. flis. Som smörja på strykspånen begagnades dels en nykokt ny potatis, smör eller för den som ej var så noga i senare tid sedan det blev s.k. patent till vagnsmörja sådan. Strykspånens skaft var alltid vackert svarvad och själva spånen om den skulle vara bra gjord utav svart ek som man tillvaratog i torfbäcken således fosil eller s.k. "torremosseeg".

Ibland hade man hugget ett låderum med lock i lieskaftet vari det fanns lite smör som vid behov ute på fältet med fällekniven ströks på strykspånen varefter man sanda med krossad flis eller möllestensand som man hade i ett flat "sånhorn". Sanden ströks fast på spånen med fällekniven som man hade i lomman tillika med sandhornet.

Lien sattes det stor fodran på. Till en medelmåttig stor person var sex kvarters liarna de bästa men en och annan stark björn ståtade med att de förde sjukvarters. Läsepoga hade ej större än fem kvarters att lära sig till på. Liens slipning var noga de skulle alltid vara i grad på andra sidan och lagom sned på övre annars höll de ej egg eller gingo för trögt. Vid stenhuggning ute på åkern var det ej att springa hem till slipstenen utan då måste man till närmaste vattendike och med en i fickan varande s.k. "väddesten" vädde ut hacket.

Vid lie inköp lades det stor vikt. De hemmagjorde i Simlinge, Bösarp. Vestra Virestad och Fru Alstad skall det hava fun-

nits oöverträffade liasmeder men de voro alla före min tid så jag har aldrig ägt någon sådan men likväl fått pröva en sådan "som gick som de va i smör i gröd" som ordstävets lydde om en god lie.

På 1880 talet var det mäst s.k. Göingeliar här på orten och ett märke med J.P.G. som kallades "Jöns Perse leor" och ett annat märke, ansågs vara några av de bästa. När man skulle köpa sig en ny lie avprovades de grundligt innan man bestämde sig för en. Jag mins särskilt att jag och en annan poj var ute vid jernbutiken i Alstad der vi provade många och lyckades få extra prima. De begagnades och voro uppslitna och undankastade för många år sedan så i förfjor hugg drängen den ende lie som var i bruk sönder. Jag sökte upp en gammal kasserad från liehuggningstiden. Man trodde inte att det kunde vara sådan skillnad på lior som man till sin förvåning fann det vara på en nutida fabrikslie och en Göingelie från 1880 talet. Man kände inte att man hugg med den gamla ty den bet som ordstävets sade. Jag har nu fridlyst denna gamla för min egen räkning så länge jag kommer att taga lie i hand om den kan hålla.

Att prova för att se om en lia blir bra gick till på följande vis: Man tog och hängde lian med lian på högra handens pekfinger och så lät man lian slå emot ett fast trästycke t.ex. en stock ungefär ett tumm ovan om kröken vid lians spets. Så

snart detta var gjort lyfte man fingret med lien upp till örat för att höra lians klang. Borrade han nu väldigt skarpt och grof var den för hård och höll ej "bidded" ty då blev det små hack i eggen då man hugg. Borrade det deremot skrälligt så var det dolda bråk som vid slitningen kam fram i eggen. Men sjöng det med en mjuk och jämn klar ton så kunde man vara säker om ett gott val som man blev belåten med.

När man började att slå gräs skulle man så fort så fort man första gången kom ut på ängen, tigande blåsa i liens egg. (Grässlåningen var ju i älsta tid årets första huggning ty då fanns det ju inte kläver.) så skar man sig ej av lien det året.

Innan man började att hugga skulle man varje dag stryka lien ändock han var nyslipad - tre slag med strykspånen. Likadant skulle det ske om kvällen innan man gick hem från hugget. Ifall man på 1880 talet uraktlät detta blevo de äldre arga. Vid stryckningen fick man ej sätta lieskaftets ända på ena skon utan den skulle ställas mot jorden. Jag vet ej om det var för något annat än man ej skulle stå och skära sig om skaftet slant av skon eller der var något annat i det. Vid stryckningen skulle det vara en vacker och jämn klang annars blev man i ungdomen utskälld av de gamla.

ACC. N:R M. 10535: 40.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Öjestallen, "Laen" eller Kostallen.

Voro i gamla dagar ej så prydliga och fina som de numera äro på många ställen. Uthusen voro ju låga emot nuvarande nybyggda och hade ju dessutom klineväggar vilka voro betydligt tunnare än de murade samt på samma gång kallare om vintrarne dessutom voro ju loftet eller den s.k. "hjällen" i bäste fall av flätade pilerisflagar eller också av s.k. "hjällabullingar" (pileträdsraftar). Hade ej husen varit så låga skulle ju ej kreaturen kunnat hålla värmen under kalla vintrar. Föntren voro små och dörrarne s.k. halvdörrar av vilka den översta alltid stod öppen vid vackert väder. Detta hade ju den fördelen att det då var riktigt ljust samt dessutom frisk och god lukt ty allt kvavhet gick ju dels utåt dörren och dels upp genom det otäta loftet. Gamla tiders "laor" voro ju således alltid friska och svala och ej såsom nutidens varma, fuktiga och kvava. Gamla tiders kreatur voro ju också friska som en "nyddekärna" samt högst sällan sjuka. Dessutom sluppos de ju under hela vintern två gånger dagligen till vatten. De voro dervid så vana att när man så hade fodrat och öppnade dörren och kallade "kobbis, kobbis, kobbis," gingo de utan något besvär till var sin plats för att låta binda sig i sina bås, som voro avbalkade med en snedstannaremall två och två. I varje bås var det bundna tvänne kor en vid varje sida med en foderkrubba av bräder mitt för. "Bingslen" voro förfärdigade av pileträds-

kläppen och kallades "klammar". "Grefningen" gick för det mästa från gårdsdörren mot "fehavedoren" genom vilken man tidigt varje morgon "mogede" ut spillningen. På mindre gårdar stodo ofta hästar och koar i en "la" der de då hade bakändarna mot varandra med grefningen mellan sig.

Stodo hästarne för sig själba kallades det "stalled" Till hästarne var det ju alltid riktiga "stallrum" eller spiltor med uppsatt krubba och höhack av träspjällor. I fall det fanns s.k. krubbitare skulle de hava krubban på backen liksom korna. I kostallet var det ju alltid någon kätte för kalvar.

Fåren deremot hade för det mästa särskild plats vilket skulle vara ljus annars avföll ullen. De fodrades i en lång spolhack som kallades "gamma".

Svinen voro aldrig vare sig i häste eller kostallet undantagandes om det någon gång hände att en sugga färgade under smällkalla vintern då de för varmens skull intogs. De s.k. utgångssvinen hade ju sin bostad i ett ute i en hörne av fähavegäred byggd av stora gråstenar byggd svinahus se fot. 548 i S.H. De gingo för övrikt i hela gödselstaden och uppsnappade varje ätbart som händelsevis kom dit. När det om vintern var riktigt kallt borrhade de sig djupt ner i den varma gödseln der de tycktes må riktigt väl av gödselvärmern.

Åkerbruksredskapen.

Grävpinnar och krattor var ju i äldre tider befolkningens åkerbruksredskap. Grävpinnen bestod ju va en i eld härdad och spitsad trädgren och krattan var ej annat än ett med roten uppdraget träd vars rötter avskurets till passande längd så att de kunde duga till att jemkratta den uppbrutna jorden.

Hackningsverktyg kom senare i bruk. De voro till o.m. skoda med sten, horn eller ben. De blevo senare avlösta av de s.k. "åren" vilka drogos av kor eller oxar. Se S.K. sid 101. Dessa älsta tiders åkerbruksredskaper gjorde ju brukarne själva och även in i förra århundradets senare hälft skulle ju gårdsdrängen vara slöjdekunnig så att han skulle kunna förfärdiga varjehanda av den tidens redskap och verktyg.

"Åred" vilket är det älsta skånska åkerbruksredskap som har haft djurdragare var ju förfärdigad av nästan uteslötande träd och bestod av följande delar. "Hånvidden", "åsen" "århovede" med sina öron och årjern eller "sock samt sulan och kila. Hånvidden och åsen var av eketrå som växt i passande sängning. Den förre var spikad, i äldre tider pinnad, i århuvudet. Åsen var med en träsula (i senare tid järn) fästad lagom högt över århuvudet som var gjord av boketräd i sulan.

"Oged" (Oket bestod av en grov trästång med två träpinnar de s.k. oxstickorna på varje halvdel så anbrakta att de gingo på var sin sida om halsen på oxarna när oket vilade på manken. I oged var det baktill ej järnögla vari klammarna fästes och på framsidan två par järnögla vari de s.k. hornbaggarna som voro snodda av hampa och stuthår vilka voro fästa om oxarnas horn. Oxarne drogo således med manken varå "oged" vilade och hornen om vilka hornbaggarna voro trädde samt styrdes med bara en tøm kallas "yddén". När man körde med oxar måste alltid körepogen sjunga en studevisa annars blevo oxarna för lata. Som prov på en sådan är följande rim:

"Grim o Hjelm so hoj
so o, o, o, so hoj
mellom Grim o "Hjelm".

Tjenarne kunde också driva ett litet spektakel med varandra. Så berättas det om en nykommen dräng som skulle ut och köra med ett par oxar. Då han frågade sina medtjenare vad de hette svarade de Kopp o Jöj, således kaffe med brännvin i. Då drängen kom ut och skulle köra började drängen att sjunga:

Horov! horov! så opp igen
do kopp o jöj
Horov! horov!, kopp o jöj.

Som det var strax utan om gården gick mannen ut och sade

ACC. NR M. 10535: 44.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

"Ja du får du ju komma ing å få kopp o jöj elles hidder studan-
ne snäll o brog."

Ibland kunde stutarne bliva så lata och "imarria" i synner-
het om det var varmt och kvalmigt i vädret så de utan vidare la-
de sig der de voro. Nu var det en omöjlighet att få dem av fläc-
ken mer ty det gjorde ingenting att piska dem. Det bästa var att
sätta eld på en halmviska och hålla i deras närhet då de genast
reste sig upp och började arbeta igen. Denna eldningen har blivit
mycket kritiserad av de s.k. lärda som hänfört det till ett svårt
djurplågeri men i verkligheten var det så oskyldigt som något
kunde vara. En eller annan "råbarkad" människa bar sig likväl il-
la åt att han lade den brinnande halmviskan in under oxens buk
och brände av dess hår, då sådant hände borde den vara straffad
på samma vis, men det var säkerligen bara en bland tusende. De
gamla plågade ej sina dragdjur på långt när vad det nu sker i
synnerhet när sockerbrukskommendanten tvingar böndernas drängar
att köra ut med fulla (2,500 kg) lass i ös gjord der det går
till hjulnaven. Detta var under tiden då det lades många bethö-
gar å sockerbetsupplagsplatserna, vilket ej numera kommer ifråga.

Vid andra tillfällen kunde oxarna ge sig till att "bissa"
i synnerhet när det var solstickande varmt med "brimsar" (bromsar)
och flugor som omsvärmade dem. Då de "bissade", vilket kom som
ett nysande, satte de rumpan rätt i vädret och till att galoppa

det värsta de kunde hem mot vattningen eller till en skyggig plats der de lade sig. Tog "bissandet på dem var det en omöjlighet att hålla dem. Stutarna voro mycket bra att plöja från dike-
na med ty de gingo stadigt och orädda ända intill yttersta kanten.

Hästen blev till all säkerhet senare använd till dragdjur än stuten (=oxen) och måste anspännas på helt annat vis ty de måste ju draga med bringan eller också med bogarna. Hästen måste således vara påselad med sele som var så säkert påhängd att den ej föll av ty dragstyrkan satt ju på djurets underdel och ej som på oxen i manken der det bara var att lägga upp ett dragträd. Hästens sela måste ju passa nogare efter kroppen samt på samma gång vara både mjuk och luftig. De älsta arbetsselarna voro till all säkerhet förfärdigade av lindbast.

I min morfars mors, liksom i flera andra bouppteckningar, första mans bouppteckning år 1793 omtalas också ett par bastesela med bastelinor värderade till 2 daler silvermynt. Ett par läderselar med töm givna änkan i förlott således äro ej värderade till mer än 3 D.D.M. Bastalinor har begagnats så att ännu levande varit med derom.

Hankeselarna voro förfärdigade av vävd hampa namnet kom således utav en förkortning av hampa. Baste och hankeselarna voro s.k. bringasela varav det också fanns utav läffer. "Bofselarna" (bogselar) voro mera s.k. "körbortssilla" och hade i äldre ti-

ACC. NR M. 10535:46.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

der ostoptrade bogträd, men de voro väl arbetade och passade bogarna så utmärkt att de aldrig bröto hästarna, vilket jag själv kan intyga ty jag har i ungdomen kört i dagligt arbete på åkern i flera år med sådana utan att de en enda gång bröto hästarna, men nu har jag skänkt bogträden till Trelleborgs fornminnesförenings museum. Som nu häste måste draga med sele fick det jämt fördelas vid båda sidor och anspänningen vara bakom i ett styft föremål i en s.k. svingel vilken i älsta tider var fastsatt med en klammer i en längre som kallades hammel. Hammeln hade en svingel på varje ända och kallades ett "hamletöj" samt hade på mitten i älsta tiden en klammer varmed den anspändes i år eller plog men numer sker det med hammelkroken. Selen vartill också hörde mankelär, sillejor och draglär med dragring vari linorna voro fästade med sin ena ända och dess andra ända om svingeln. Linorna voro som ovan nämts i äldre tid av bast senare blev det också hampa med insnoddastutahår eller ock delvis av järn med en del i mitten av trä. I äldre tider var det skaklar till alla anspänningar. I träskaklarna hade det huggits hål till sillajärnet som kopplades fast med s.k. "sillekakka" liksom i de gamla "träsköglevognane" Ursprungligen var det ju skagla även till parvagnarna. Hästarna styrdes vid åkerbruksskötsel med en s.k. slättim som var fästad i varje yttersida av huvudstolarne och deremellan en mel-tiim. En huvudstol gjord av rep och pålagd utan mila kallades "gålhostol" Vid vagnskörseln i synnerhet när stång användes dug-

ACC. NR **M. 10535:47**

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

de ej någon slättim utan då måste man använda s.k. "kosstimm" (korstöm).

Att häste här på orten varit i människans tjänst i många tusende år bevisas ju av ett fynd strax utom häradsgränsen i Ingelstads härad varest man funnit en hästeskal i vars pannben var inkilad en avbruten stendolk. Även hästens tilltalsord som han utmärkt förstår äro ju så ålderdomliga och säkerligen flera tusen år gamla och vi kunna ju ej på något vis stava till dem med vårt nuvarande alfabet åtminstone ej när han med smackningstalet kommanderas att röra på sig eller med ett annat tilltal "tpro, ptvoooff" befallles att stanna. Vi kunna ju rätt nog stava till "håmadej" när vi vill att han skall vrida sig till något med bakdelen eller "fotadej" när han skall trampa rätt igen över en lina.

Ovan omnämnda ord, som vi ej kunna stava, hava till all säkerhet fortlevat släkte efter släkte ända sedan stenåldern och äro ju således några av våra äldsta förfäders uttal liksom att "snaska po svinen" när man kallar dem att äta.

För vagnen körde ju Sydskåningen nära nog alltid när han hade lass med två hästar och ej såsom nordskåningen "enspannare". Åkerredskapen voro tunga och grova fodrade i äldre tider ganska stor styrka i synnerhet plogen. Det var ju därför ej ovanligt att det var tre till fyra par förspända. Resande säga att Skåningen ville lysa med så stort anspann och att han ropte och "stöjede"

ACC. N:R **M. 10535: 48.**

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

för jemt. Vad detta beträffar så satte ju nog en bonde för plo-
gen hela sin styrka och var ju något stor på att han hade fler
än en mindre men för övrigt var det en nödvändig sak att hava
flera dragare i anspannet ty annars voro de oförmögna att uppbry-
ta jorden. Vad rop och stök beträffar var det ju också en nödvän-
dighetsak annars gick det ej med förenade krafter ty det var ju
både oxar och hästar i ett spann varav oxarna gingo närmast plo-
gen. Under tiden de plöjde gingo som ovan omtalats "körepogen"
eller "köregräbban" och "hojtade" och sjöng studevisor och dyligt
och gjorde de ej detta fingo de snart känna vin av plogstavar ty
då susade den om öronen på dem. Samtidigt under plöjningen, ifall
dragarna gingo för nära en sida eller för långt ifrån sade plog-
karlen i visaton "Främmands dej" (något åt höger) eller "Tim-
mansdej" (något åt vänster). Vid ändan der de skulle omvändas
sade plogkarlen i mera bestämd form "Atti - Tidi" (till ~~vänster~~)
"Frådi - Fromas" (till höger). Vänsterhästen kallades i stallet
för Timmans hästen och höger- kallades då frommans.

Om kvällarna när man skulle fränspänna redskapen skulle
alltid dragarna vara vända åt söder eller väster och aldrig mot
norr eller öster. Dessutom skulle alla tröplogens eller ådrets
träkilas väl lossas samt hammeltygets krokar avknäppas ty annars
måste dragarna hela natten stå och draga på redskapen och ej få
någon vila. Detta bruk var de gamla mycket noga med att det efter-
lefdes.

ACC. NR **M. 10535: 49.**

Dragarne och anspänningen.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

"Asan" det älsta körredskapet drogs ju av något slags djur oxar eller tjurar. Hästen användes nog mer till ridt än dragdjur i äldre tider. För att djuren skulle kunna draga släpande föremål måste det ju på något sätt vara sammankopplad med detsamma. Som järn var okänd i ovannämndas släpredskaps uppfinning måste det ju hava varit av sammanfogade trädbitar med ledgångar i. Således vore det i äldre tid uppfunna de ännu i behåll varande s.k. träklammarne vilka äro sammanfogade som ovan omtalats. Dessa klamrar fortsatte möjligen tillika med en stock upp till oket. Under järnåldern tillkom ju också järnet så att det kunde göras järnkrokar öglor o.d. som begagnades på vissa ställen.

var riktigt säkert fastfäst i huvudet med i åsen var det så att den kunde svänga upp och ner allt efter som blöjdarne kilades över eller under åsen i löpet ett avlångt hål hugget med stämjärn i hånvedden. Slog man flera blögder över åsen i hånvidden lyftes den andra eller framändan i vädret och då gick året djupare i jorden. Kilades blögderna åt motsatt håll gick årdrets framända nerför och då gick det mindre i jorden. Framändan av åsen vilade och var fäst på en årkärra som hade två hjul. I mitten av årkärran var ett saxdrag i äldre tider av trä vari hamla-"krogen" eller också klamrarne voro hakade fast. Vid varje sida på huvudet var det fastsatt i ett borrhål ett s.k. åröre i äldre

*Sammanst. i
originalt.*

ACC. N:R M. 10535:50

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

tid av trä senare av jern som skulle föra jorden till sidan och på samma gång mylla densamma. Var det en s.k. potatis hypare vilka hade två stjärta och således ingen hånvid spikades det bräder mellan suvlan och stjärtarne vilka skulle smita jorden till stånden, men dessa dugde ej att driva säd ner med ty de mullade icke då ej voro fria. På huvudets främre ända var det årjernet fastspikat vilket skulle sitta väl så att årdret dels gick i jorden och dels lade fram och återfårorna jemna ocjh ej i s.k. "enfårorde" (= mingfårede, en hög och en låg fåra) dessutom måste man alltid hava en yxa med sig så att man dermed kunde avjämna och fästa blögderne fäst i hånvidden så snart de ville lossna annars gick det ju ej att "driva" Man "dröv med år och plöjde eller "skredde" (om efterhösten) med plogen.

Ju längre man "dröv" med året ju mera slitet och trubbigt blev ju naturligtvis årjärnet och till sist gick det ju ej att "driva" längre med detsamma utan man måste avtaga och sända det till smeden för att få "bod de" (lagd på) med nytt jern varefter det åter påsattes.

De gamla omtala.

De gamle smed Silow å Alstadgården omtalade att i äldre tider hade de istället för årjärn någon skarp sten *f*ästet på århuvudets spets för att ej trädet skulle uppslitas föt fort samt i århuvudet inkilade små runda rullstenar.

ACC. N:R M. 10535:5/

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Träplogar begagnades att på eftersommaren eller efterhös-
ten till att plöja jorden med så att den blev vändt om. Året för-
de ju blott jorden upp till båda sidor och myllade den med öro-
nen men plogen vräkte den ju bara åt ena sidan och på samma gång
vändes ju plogtilkan om. Plogen dugde ju således ej till att dri-
va ner säd med ty då blev säden sänkt. Det slags plogar som ur-
sprungligen begagnades vöro ju s.k. träplogar och bestodo av två
sterta jemte åsen som fästades i huvudet precis som på året och
reglerades med kilar i en avskuren hånvid såvida ej hånvidden
var svängd åt vänster så den kunde vara störst med uthugget hål
liksom på ett år. Nederst baktill på huvudet var det således fäs-
tat två svängda "stärtar" vilka genom tvärräck voro fästade i
den avskurna hånvidden. På huvudets vänstra sida var det en på
kant fästad lodrätt bräda i rak linje med åsens yttersida. Vid
högra sidan var det deremot en s.k. mullskiva som var satt snett
så den kunde vända den uppbrutna jorden. På huvudet var det ett
ensidigt stäld påspikat järmskär som de gamle också kallade för
sock. Före skäret satt det en jernkniv i åsen som skar lös plog-
tiltan som skulle vändas.

Åsens främre ända vilade på en liknande kärre som året.
Med plogen kunde man ju icke plöja fram och åter i samma får utan
man måste "fåre ing särskilta rya" (ryggar) vilka voro av lika
bredd som två "såkast" (den bredd säden utsåddes till för hand)
Mellan varje rygg blev det då en "fleckafår" och på mitten der

ACC. NR M. 10535:52.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

fårarne sammanlades ett "ryggskodd".

På tråplogarne gjordes det också nyttiga uppfinningar så t.ex. konstruerade Måns Nilsson i Domme en ny modell med vilken han kunde lättare och bättre plöja styf lerjord ja den var t.o.m. så bra att han tog första pris för den på ett lantbruksmöte, se sid 101 S. #.

Senare kommo här nyare konstruktioner på plogar vilka också i senare tid kallades tråplogar men när de började kallades de Engelska järnplogar eller n:r 13 plogar gjutgodsets n:r. De voro uteslutande av trä, som var stunt sammanfästat, med undantag av hela plogkroppen som var av järn liksom betslet. Dessa plogar gjorde en hel upp och nervändning i plöjningsarbetet ty de skulle styras på motsatt vis mot de gamla tråplogarne vilka gingo bättre i när man "knockte" på dem och lättare om man lyfte på dem. Dessa nya voro ju avbalanserade så att de ej behövde någon kärra under åsen som de gamla.

Fars siste soldat, som ännu lever, berättade att då han var gosse och tjänste i Slågarp och en dag de sutto och åto medafton säger sonen "Far de e jo rent konstet nu di sior ad de kommed en ny sorts ploga, som di kaller engelske jernploga, o do di knogor po dom so går di opp o do di löjter so går di i joren o di går mie lättare forr öjen o dra so di behöver borre ett par forr dom o di jorr osse mie bätter arbej ska ente far köve en sonni."

ACC. NR M. 10535:53.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Fadern köpte en sådan och den blev till allas belåtenhet. Plogstaven måste likväl vara med förjämt att rensa av fastän ej så ofta som på de gamla.

De nya amerikanska stålplogarna har ju i senare tid gjort en lika så stor vändning i plöjningsarbetet och någon plogstav vet nu ingen 20 årig vad den skall vara till för nytta men ej heller att funnits plogar som skulle styras med ett visst handlag. Dessa nya amerikanska äro ej så väl avvägda att de gå att plöja med, utan ett hjul måste gå före under åsen och trädplogens egenskap är återkommen ty lyfter man i dem gå de upp och ej i som ovannämde.

Alla tråploga hade ej plogkärria utan i den långa åsens främre del var det i senare tid ett betsel som man kunde något reglera gången med och häri fästades klamrarne vilka voro cirka $\frac{1}{2}$ m. långa. Varannan var dubbel och varannan enkel liksom en cykelkedja och förfärdigade av asketräd och sammanfogade med trä-nagla så att det var ledgång i det hela ända upp till oxe "oged".

Tråplogen var ej så illa att plöja med och gjorde ett rätt gott arbete fast den stälde tilten på kant ja den var t.o.m. säkrare att gå i jorden när den var torr än den engelska järnplogen ty man lassade en del gråstenar i plogkroppen och hade ända till tre par dragare för densamma och var likväl ej farlig att styra.

ACC. NR M. 10535:54

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Var det däremot mycket regnigt och smitigt på efterhösten var den omöjlig ty den gick då mycket tyngre.

Harven är ju också ett redskap från uråldrig tid som avlöst "hånrivian". Den älsta sorten var ju de s.k. tratte "bolle-harrarne" vilka träbolar voro med slanan stunt sammanfogade. De voro av boke- eller eketrä och hade borrarade hål vari "harretänen" slog igenom. De voro förfärdigade av asketräd och 40 cm långa samt hade ett huvud i översta ändan ovan bolen.

Senare kommo det "koppelharrar" vilka bestodo av 4-5 träbolar och 16 - 20 järntänder i varje och två och två sammankopplade med nagla och sprinta. Efter dessa kom det s.k. siksaksharvar vilka voro uteslutande av järn och hemmasmida av någon bysmed.

Senare kom det s.k. "koppelharrar" vilka bestodo av två halvor som voro sammankopplade med nagla och sprintar så att de kunde röra sig upp och ner men ej fram och åter. Varje halvdel hade 4-5 träbolar vilka voro stunt sammanfogade med två tvärs-lanor. I varje halvdel var det 16-20 tänder vilka nu voro av järn. Efter dessa kom de s.k. Zikzaksharvarne vilkauteslutande voro av järn och hemmasmida av någon bysmed. Dessa voro rätt svåra att vända med ty det gick mycket lätt att vända dem över hästarna. Numera äro ju harvarne blott fästa i harredraget och äro lätta att vända.

ACC. NR M. 10535:55

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Klösen var ju egentligen en förbättring av den gamla harven och försedd med längre och framåt krökta tänder vilka själva gingo i jorden när den drogs av dragdjuren. De första klösarna som kommo här på orten under 1870 talet voro s.k. "sylklösa". De voro förfärdigade av bok - eller ekebolter något satta i hjärtform vilket mera framgick när de senare blevo av järn. I klösbo-larne fastskruvades tänder, säkert 7 till 11 stycken, som alltid hava varit av järn till detta redskapet. Efter sylklösarne fanns det upp de s.k. "spaklösarne". Dessa gingo ännu värre i jorden så att ett par dragare ej alltid kunde draga dem ledet. Den gamla seden att hava flera par dragare för redskapen var ju redan under klösens tid avlagd. Spadklösen fodrade likväl stor dragstyrka och det var ju därför ofta tre dragare i bredd för den samma. Den gick likväl mycket ojämt och därför blev det under dess sista tid satt ett hjul vid vardera sidan i bakre ändan. Klösen stöppade likväl till och ofta av såväl stubb som ogräs och ansågs ej av de gamla göra ett så gott värbete som det gamla året. De gamle brukade därför säga om det nymodiga "a di såde i skreningen o asede de over me en klös, va liknor de, ska di fortsätta po de vised får di inte so mied som bare vann ti katten". Klösens tid är för en del år sedan förbi och dess tänder har blivit till "järntörpelar". Den är nu avlöst av fjäderharven.

Mullsloffen var också ett gammalt redskap som begagnades varje sommar att därmed "sluffa" den nyuppkastade jorden från

ACC. NR M. 10535:56.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

de upprepade diken vilka rensades varje gång det var trädesåker. Nuvarande drängar vet ej hur en mullsloff skulle begagnas ty nu äro ju alla de strax efter enskiftet upptagna öppna diken åter igenlagda och jorden täckt dränerad med rörledningar. De gamla hava därför såroliga berättelser om den domma drängen som blev utkommenderad av sin husbonde att sloffa från det nyrensade diket tog han en skyffel med sig med vilken han skyfflade jorden förhand i mullsloffan i stället för att med hästarna köra om jorden så den själv gick i.

Handredskapen voro ju ända in i medlet av 1800 talet av träd. Spadans blad var av boketräd liksom skyffelns och båda hade nederst en skoning av järn. Trädgrepar att lassa gödseln med begagnades så att jag minns det. De hade tre långa järnskodda horn och en fars sista dräng svarade mig en gång att de kunde aldrig få bättre verktyg att lassa gödseln med. Han blev likväl den siste som arbetade med densamma ehuru jag har den ännu.

Höstehandrävsan var ju av träd och den har så förblivit ännu i denna dag som är och blir nog så länge ännu det tycks som dess uppfinning var gjord så att ingen har kunnat göra den bättre men väl sämre ty våra tiders handrävsor äro ju ett inte mot gamla dagars fästemosgåvor vilka voro både lätta och bra att arbeta med samt dessutom mycket prydliga, utskurna med namn, tringlas och ärteskramlor inne i skaften.

Halmtjuvan gamla tiden höstevändnings eller ärtetjuva har däremot för flera år sedan försvunnit. Den har likväl begagnats in i min egen tid ty jag har under flera år i barndomen om höstarna arbetat med sådana. De voro ju gjorda av en s.k. "klöfted" gren varav gjorts två horn och rästen skaft och således uteslutande träd. De s.k. järntjuvorna voro ~~ju av hemmasidda järnhorn~~ sömpåsatts en tre alnar lång furustake. Var staken fem alnar lång kallades han "mellomtjuvan" och var den sju eller åtta alnar hette den "midaftonstjuvan". Dessa begagnades bara när stackarna skulle fyllas ända upp i toppen.

Trähästerivan eller stubbeskravan var ju ett rätt så bra redskap att sammanräfsa sädesvrasen med i gamla dagar i stället för att handrävsa ett helt sädesstycke med handrävsan, och för övrigt tog den mycket rent ehuru den också tog stenar o.d. så att vrasesträngarna måste alltid efteråt röstas upp med en halm-tjuva. Det var lite besvärligt med densamma ty man måste ju alltid rygga när man skulle avlägga en sträng och som hästarna gjorde det av vana ganska hastigt hade knappast körsvennen sking på sina "skinneben" under tiden ty de fingo den ena stöten efter den andra.

Järnhästerivan avlöste ovannämnda under 1870 talet. Dessa hade den fördelen att man slapp att stanna och rygga när den var full ty man kunde der man gick bak efter med en hävstång lyfta

ACC. N:R M. 10535: 58.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

upp alla dess tänder. Denna är för länge sedan försvunnen för dem man nu sitter bekvämt och åker på.

Vagnar och körredskap voro i äldre tider s.k. "asor" som ännu begagnas att släpa sten o.d. på. De voro förfärdigade av en tvågrenig ekestam med ett draghål i tjockändan och tvärslår över de å marken släpande grenarne varå tyngderna lades. "Asan" är ju säkert Skytts härads älsta transportredskap och dermed har t.ex. de stora stenarna släpats till våra monumentala stenålders byggnader eller dösarne i Snarringe, Skegrie och Bodarp m.fl. ställen. Man släpade ju helst stora tyngder när det var snö eller is och på så vis har ju tydligen också ovannämnda stenar sammansläpats. Denna redan under äldre stenåldern uppfunna "stenasan" har ju fortlevat, trots allt annat ända in i närvarande tid och begagnas ännu. När det kördes med "asan" och det kom att ligga en rund gren eller sten under rullade den ju rundt och så var ju lätt en uppfinning gjord att sätta hjul på asorna.

"Stenvoggen" blev ju nästa uppfinning. Man avskar två trilar av en rund bokestam och borrarde hål deri satte dem på en eke-trädsaxel med en "ly" (sprint) utan om. "Asans" främre del lades nu upp på denna axel och det blev således blott dess bakersta ända som släpade på marken den gick således betydligt lättare att transportera under sommaren än då hela asan släpade på jorden. Denna uppfinning är nog flera tusen år gammal och har lik-

ACC. NR M. 10535:59.

155
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

väl levat kvar in i våra dagar. Senare sattes det ett liknande hjulpar under bakre delen av "asans" släpstockar vilka då också kunde vara två raka och grova ekestockar starkt sammanfogade med pinnade tvärsåar av eketräd. Nu var ju den äldsta fullständiga vagnen uppfunnen och sådana har man setts sålts på auktioner å gamla bondgårdar. Å n:r 6 Fru Alstad på 1880 talet skada att ej dessa många redskapen som såldes ej ännu äro till ty de voro märkeliga.

Vagnarne voro ju nu uppfunna och det behövde ju inte dröja så värst länge innan man ville hava högre hjul och tätare korg. Hjul förfärdigades nu av skurna plankor vilka sammanspikades och rundades. På Danska Oldnordiska museet finnes ett sådant hjul vilket anses vara från äldre bronsåldern ett liknande som funnits i Italien anses vara från stenåldern. Denna hjulform har levat kvar i Skytts härad intill närvarande tid, Ekrade hjul som nu begagnas på vagnarna har begagnats redan under den fornromerska järnåldern vilket den fina bronsvagnen från Dejbjerg mösse i Sleisvig på oldnordiska museet utvisar. De gamla berättade att det i deras ungdom fanns det "åta o sextankantede" hjul på vagnarne i vilka det var borrarade hål vid hål i vilka det inkilades runda strandmallsstenar, vilka upplockades av väglagningsämnet på vägarne när bönderna körde tyngre lass. De inkilade stearne skulle ju mottaga nötingarne så att hjulen ej så fort sletos upp. "Åta o sextankantade" är ju egentligen ett ordspråk och

betyder ej så precis det antal kanter utan ett mångkantigt eller ojämnt rundt föremål. En sådan vagn såldes på auktion i Domme efter avlidne Nils Jeppsson 1876. Hjulen voro gjorda av krokiga vuxna grenar (på det att de askuller varan starkare och ej så fort brytas i sammansättningen i "invet" (lötorna) voro i ficksade borrhålor vari hål borrhålor till stenarne. Per Holm köpte vagnen. Jag blev storligen förvånad när jag 1926 såg ett år på Lyngby museum i Köpenhamn i vars huvud satt fastkilade just sådana runda stenar som Holmberg så ofta omtalat. Jag drog mig då till minnes att jag på åkern funnit sådana stenar vilka varit tvärslitna i ena ändan så att jag undrat om de kunde hava varit arkeologiska.

"Skumpevognanne" voro ju den tidens första vagnar och var så under århundraden. De bestodo ju av fram och bakkärrebölster med träaxlar och trähjul vilka voro i senare tid sedan de gjordes riktigt runda klädda med hjulskenor samt höllos kvar på axlarne med s.k. "lyra". Mellan bakkärrans axel och häckakrok var det en stötesufla utan om hjulet. På framkärran var det ett "vrilav" med häckakrokar som stöddes med ett S formigt järn. Dessa två kärror sammanfogades med en i låg - eller "kortvogn" som fästades stumt i bakra kärran, men var vridbar i en gaffel i framkärran. Skulle man köra på vägar med mindre skrymmande lass begagnades kortvognen, men med höstelass eller skogsläss var det långvognen. Vid timmerkörning begagnades i stället en s.k. "timmerknekt"

ACC. NR **M. 10535: 6/**

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

i gaffeln i främre kärran vari timret bands fast och bakre bands utan vidare stunt fast i timret. När vagnen begagnades att köra höstelass med var den som långvagn då hade man ju höstehäckar på densamma samt en "lasmed" i tomvagnen men när det lassades "asade" den bakefter. När lasset blev färdigt fästades lassmeden först före till genom att ett rep lades om dess huvud. Bak i vagnen var det fastbundet en "trälusa" (kallades också "fitta" (kvinlig könsdel liknelse) gjort av en återväxt över en avbruten större gren som ej riktigt övervuxet. Denna överväxning var gjord i en grövre ringform häri instacks repet som satt i lassmeden och åter omslogs över lassmeden varefter det härades åt. Kunde nu drängen som band lasset draga lassmeden ända ned till den omtalade trälusen hade han vunnit en kyss från pigan som lassat säden därför var hon mån att lägga bra mycket baktill och mindre i mitten så förlorade hon ju ej om hon ej ville och för övrigt dugde det ju ej att lassa för mycket i mitten ty då brast lassmeden.

Höstevagnshäckarne voro s.k. "spolehäck" förfärdigade av två häckstänger med träspolar emellan. Kortvagnshäckarne hade tre slanor mellan häckstängerna och därpå voro pinnade bräder.

Gumpekärran var ju en enspännare tvåhjulig kärra på vilken korgen kunde slåss ner så att dess lass med ens stjälpes ut på marken. Den begagnades ju mäst att köra tyngre vara med som lätt skulle kunna avlastas t.ex. jord, sten, och gödsel.

ACC. NR M. 10535:62.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

"Hersvagnen" som begagnades vid stadsresor och dylika tillfällen var egentligen intet annat än den bästa "skompavagnen" som var omsatt till kortvogn och försedd med korta häckar vilka hade styre fram och bak så att ej något rasade av korgen. Skulle man köra lass hemma med densamma satte man utan vidare på häckstängen och dinglade med benen utom vagnen. Var det åter fråga om stadsresor eller andra längre resor fylldes korgen med ärtahalm såsom varande den mäst sammanhängande och mjuk att sitta på i. Man satte sig nu utan vidare på de vackra agedynorna som lagts ovanpå halmen med rygganne mot varandra ja t.o.m. kunde det hända att männen satt och dinglade med ena foten utan om vagnen. Kvinnorna som åkte baklänges sutto ju betydligt mjukare och behagligare än på en skompende "agebräde" eller ett "sädde"

Ärtahalmen var betydligt bättre än annan halm att packa ner mat, dryck och dyligt ty bönderna hade ej råd att äta på hotel-len i staden, men väl tala vid på landsvägskruen och få sig en "jöj". Vid sådana resor det bakunder vagnsbottnen en tjärbytta med lock vilken hängde i ett rep för att vara till res att smörja vagnshjulen så snart de pepo. Den förbrukade smörjan blev s.k. "axelskav" och användes till att tätta tunnor och vattenhoar med.

Färdasvagnarne blevo under tidernas lopp flera gånger moderniserade. Ett av de finaste ansågs nog när det blev så att de

fingo järnaxlar. I min morfars mors förste mans bouppteckning 1793 heter det t.ex. att änkan skall hava Järnvagnen värderad till 24 D.Silverm. (en ko som änkan fick i förlott var värd 28 D.S.) i förlott. Vi kan härav se. liksom av nedanstående ramsa att en järnvagn var något särdeles finfint. Hur mycket var nu järn kan någon undra, man måste dertill svara axlarnas yttersta ändar(här ligga tror jag ännu två sådana axlar som varit att skarva på träaxlar) som gå genom hjulet och dessutom hade hjulet påspikade hjulskenor av järn.

Tråkigt nog följde ramsan med till Sydsvenska Dagbladets tävlan. Herr Amanuens Sigfrid Svensson vill väl inte hava besväret söka (lägga ?) den till här ty jag har den ej i avskrift.

Holstenarevagnarne var ju på sin tid en finfin hersvagn i Skytts härad men vagnsredet hade likväl ej några fjädrar utan de voro anbrakta under vagnsätena. Kavringavagnarna voro ju också hersvagnar. Dersa häckar voro av spolar.

Fjädersvagnarne blevo ju senare de s.k. hersvagnarne och då var det ju mycket fint. Senare blevo de vanliga arbetsvagnar. Hersvagnarne under mitten av förra århundradet voro ju rätt vackert arbetade med mönster i såväl trä som järn (en sådan skänkte jag till Trelleborgs museum för några år sedan.) I senare tid har det ju kommit den ena sorten värre än den andra men det gamla prydliga handarbetet i såväl järn som trä synas ej mera.

ACC. N:R M. 10535:64

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

I äldre tider gick ej hersvagnen av gården merän då moran skulle åka med annars kördes det blott med de vanliga vagnarne.

Ramsan lyder:

Stadsresan. Käringsnack.

Goodag suster här ska suster gå ? Jo ja ska gå ti stanen o köva mi lide vidbrö, lida rodabrö, lide stryelse ja skulle sty mina hovakloda, för min dotter sklulle mannes i marn, Nej sann ska hon vel ej, far han har lovad den grubban så snäll for han tyckte så bra om den pågen, har han lovnad na, Ja sanna har han lovad na blingan o skrabban (=både stutarne) skrushästana (=skrud =hershästarna) o den bäste järnvängnen (järnaxlavagn) o hörstic-
ked som for säj liger udan om porten, Ja file fi gonn, har han s.